वाह्यं, क्ली, (वाह्यते चाल्यते इति वाहि + ण्यत् ।) यानम् । यथा, हेमचन्द्रे ।
"यानं युग्यं पत्रं वाह्यं वह्यं वाहनधोरणे ॥"

वाह्यः, त्रि, (वह + ण्यत् ।) वहनीयः । (यथा, रघुः । ६ । १० ।
"मनुष्यवाह्यं चतुरस्रयान-
मध्यास्य कन्या परिवारशोभि ।
विवेश मञ्चान्तरराजमार्गं
पतिंवरा क्लृप्तविवाहवेशा ॥"
वहिस् + ष्यञ् ।) वहिः । वाहिर इति भाषा । यथा, स्मृतिः ।
"अपवित्रः पवित्रो वा सर्व्वावस्थां गतोऽपि वा ।
यः स्मरेत् पुण्डरीकाक्षं स वाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥"

वा(बा)ह्येन्द्रियं, क्ली, (वाह्यमिन्द्रियम् ।) वहिरिन्द्रियम् । तद्यथा । चक्षुः । जिह्वा । नासिका । त्वक् । श्रोत्रम् । एतदेकैकगुणाः । यथा,—
"एते तु द्वीन्द्रियग्राह्या अथ स्पर्शान्तशब्दकाः ।
वाह्यैकैकेन्द्रियग्राह्या गुरुत्वादृष्टभावना ॥"
इति भाषापरिच्छेदः ॥

वाह्लिकः, पुं, वाह्लीकदेशः । इत्यमरटीकायां भरतः ॥ (तद्देशजाते, त्रि । यथा, महाभारते । १ । २२२ । ४९ ।
"पृष्ठ्यानामपि चाश्वानां वाह्लिकानां जनार्द्दनः ।
ददौ शतसहस्राणि कन्याधनमनुत्तमम् ॥")

वाह्लिकं, } क्ली, कुङ्कुमम् । हिङ्गु । इत्यमर-
वाह्लीकं, } मेदिनीकरौ ॥

वाह्लीकः, पुं, देशभेदः । वलख् इति आरवी भाषा । तद्देशजातघोटकः । इत्यमरमेदिनीकरौ ॥ गन्धर्व्वविशेषः । इति शब्दरत्नावली ॥ (प्रतीपपुत्त्रविशेषः । यथा, महाभारते । १ । ९५ । ४४ ।
"प्रतीपः खलु शैव्यामुपयेमे सुतन्दां नाम तस्यां पुत्त्रानुत्पादयामास देवापिं शान्तनुं वाह्लीकञ्चेति ॥")

वि, व्य, निग्रहः । नियोगः । पदपूरणम् । निश्चयः । असहनम् । हेतुः । अव्याप्तिः । विनियोगः । ईषदर्थः । परिभवः । शुद्धम् । अवलम्बनम् । विज्ञानम् । इति मेदिनी । वे, ७६ ॥ विशेषः । गतिः । आलम्भः । पालनम् । इति शब्दरत्नावली ॥ उपसर्गविशेषः । अस्यार्थाः । वि विशेषवैरूप्यनञर्थगतिदानेषु । इति मुग्धबोधटीकायां दुर्गादासः ॥

विः, पुं, स्त्री, (वाति गच्छतीति । वा + "वातेर्डिच्च ।" उणा० ४ । १३३ । इति इण् । स च डित् ।) पक्षी । इत्यमरः ॥ (यथा, साहित्यदर्पणे १० परिच्छेदे ।
"के यूयं स्थल एव सम्प्रति वयं प्रश्नो विशेषाश्रयः ।
किं ब्रूते विहगः स वा फणिपतिर्यत्रास्ति सुप्तो हरिः ॥")

विंशः, त्रि, (विंशति + पूरणे डट् । तेर्लोपः ।) विंशतेः पूरणः । इति सिद्धान्तकौमुदी ॥ (यथा, मनुः । ८ । ३९८ ।
"कुर्य्युरर्घं यथापण्यं ततो विंशं नृपो हरेत् ॥")

विंशकः, त्रि, (विंशत्या क्रीतः । विंशति + "विंशतित्रिंशद्भ्यां ड्वुनसंज्ञायाम् ।" ५ । १ । २४ । इति ड्वुन् । "ति विंशतेर्डिति ।" ६ । ४ । १४२ । इति तिलोपः ।) विंशतिक्रीतः । इति सिद्धान्तकौमुदी ॥

विंशतिः, स्त्री, (द्वौ दश परिमाणस्य । पक्तिविंशतीति निपातनात् सिद्धम् ।) संख्याविशेषः । विष इति कुड़ि इति च भाषा । यथा,—
"विंशत्याद्याः सदैकत्वे सर्व्वा संख्येयसंख्ययोः ।
संख्यार्थे द्विबहुत्वे स्तस्तासु चानवतेः स्त्रियः ॥"
इत्यमरः ॥
तद्वाचकानि । रावणबाहुः १ । अङ्गुलिः २ । इति कविकल्पलता ॥ नखम् ३ । इति सत्कृत्यमुक्तावली ॥

विंशतिकः, त्रि, विंशतियोग्यः । यथा । संख्यायाः कक् स्यादार्हीयेऽर्थे । विंशतित्रिंशद्भ्यां कन् संज्ञायाम् । अभ्यां कन् स्यात् असंज्ञायान्तु ड्वुन् स्यात् । विंशकः । संज्ञायान्तु विंशतिकः । इति सिद्धान्तकौमुदी ॥

विंशतितमः, त्रि, (विंशतेः पूरणः । विंशति + डट् । "विंशत्यादिभ्यस्तमड़न्यतरस्याम् ।" ५ । २ । ५६ । इति तमड़ागमः ।) विंशः । इति सिद्धान्तकौमुदी ॥

विंशी, पुं, विंशतिः । इति सिद्धान्तकौमुदी ॥

विकं, क्ली, सद्यःप्रसूताया गोः क्षीरम् । यथा,—
"क्षीरं सद्यःप्रसूतायाः पेयूषं पालनं विकम् ।"
इति शब्दचन्द्रिका ॥

विकङ्कटः, पुं, गोक्षुरः । इति शब्दमाला ॥

विकङ्कतः, पुं, वदरीसदृशसूक्ष्मफलवृक्षः । वँइच इति भाषा । तत्पर्य्यायः । स्वादुकण्टकः २ स्रुवावृक्षः ३ ग्रन्थिलः ४ व्याघ्रपात् ५ । इत्यमरः ॥ श्रुग्वारुः ६ मधुपर्णी ७ । इति रत्नमाला ॥ कण्टपादः ८ बहुफलः ९ गोपघण्टा १० स्रुवाद्रुमः ११ मृदुफलः १२ दन्तकाष्ठः १३ यज्ञीयब्रह्मपादपः १४ पिण्डारः १५ हिमकः १६ पूतः १७ किङ्किणी १८ वैकङ्कतः १९ वुतिङ्करः २० कण्टिकारी २१ । इति शब्दरत्नावली ॥ किङ्किरी २२ स्रुग्दारु २३ । इति जटाधरः ॥ अस्य गुणाः । अम्लमधुरत्वम् । पाकेऽतिमधुरत्वम् । लघुत्वम् । दीपनत्वम् । कामलास्रप्लीहनाशित्वम् । पाचनत्वञ्च । इति राजनिर्घण्टः ॥ अपि च ।
"स एव यज्ञवृक्षश्च कण्टकी व्याघ्रपादपि ।
विकङ्कतफलं पक्वं मधुरं सर्व्वदोषजित् ॥"
इति भावप्रकाशः ॥

विकङ्कता, स्त्री, अतिवला । इति राजनिर्घण्टः ॥

विकचः, पुं, (विगतः कचो यस्य केशशून्यत्वात् । यद्वा, विशिष्टः कचो यस्य प्रभूतकेशत्वात् ।) क्षपणः । केतुः । इति मेदिनी । चे, ॥ (यथा, बृहत्संहितायाम् । ११ । १९ ।
"विकचा नाम गुरुसुताः
सितैकताराः शिखिपरित्यक्ताः ।
षष्टिः पञ्चभिरधिका
स्निग्धा याम्याश्रिताः पापाः ॥")

विकचः, त्रि, (विकचति विकशतीति । वि + कच् + अच् ।) विकसितः । इत्यमरः ॥ (यथा, माघे । ११ । १९ ।
"विकचकमलगन्धैरन्धयन् भृङ्गमालाः
सुरभितमकरन्दं मन्दमावाति वातः ।
प्रमदमदनमाद्यद्यौवनोद्यामरामा-
रमणरभसखेदस्वेदविच्छेददक्षः ॥"*॥
विगतः कचो यस्य ।) केशशून्यः । इति मेदिनी । चे, ॥ (यथा, महाभारते । ३ । २५९ । १२ ।
"विभ्रच्चानियतं वेशमुन्मत्त इव पाण्डव ।
विकचः परुषा वाचो व्याहरन् विविधा मुनिः ॥")

विकचा, स्त्री, महाश्रावणिका । इति राजनिर्घण्टः ॥

विकच्छः, त्रि, (विगतः कच्छो यस्य ।) कच्छरहितः । मुक्तकच्छः । इति स्मृतिः ॥

विकटः, पुं, (विकटति पूयरक्तादिकं वर्षतीति । वि + कट + पदाद्यच् ।) विस्फोटकः । इति शब्दरत्नावली ॥ साकुरुण्डवृक्षः । इति राजनिर्घण्टः ॥ (धृतराष्ट्रस्य पुत्त्रविशेषः । यथा, महाभारते । १ । ६७ । ९६ ।
"दुर्म्मदो दुष्प्रहर्षश्च विवित्सुर्विकटः समः ॥")

विकटः, त्रि, (वि + "संप्रोदश्च कटच् ।" ५ । २ । २९ । इति कटच् ।) विशालः । (यथा, माघे । १० । ४२ ।
"उत्तरीयविनयात्त्रपमाणा
रुन्धती किल तदीक्षणमार्गम् ।
आवरिष्ट विकटेन विवोढु-
र्वक्षसैव कुचमण्डलमन्या ॥")
विकरालः । इति मेदिनी । टे, ॥ सुन्दरः । इति विश्वः ॥ दन्तुरः । इति धरणिः ॥ (यथा, मार्कण्डेये । ४३ । २० ।
"करालैर्विकटैः कृष्णैः पुरुषैरुद्यतायुधैः ।
पाषाणैस्ताड़ितः स्वप्ने सद्यो मृत्युं लभेन्नरः ॥")
विकृतः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥

विकटा, स्त्री, (विकट + टाप् ।) मायादेवी । सा च बौद्धदेवीभेदः । तत्पर्य्यायः । मारीची २ त्रिमुखा ३ वज्रकालिका ४ वज्रवाराही ५ गौरी ६ पोत्रिरथा ७ । इति त्रिकाण्डशेषः ॥

विकण्टकः, पुं, (विशिष्टः कण्टको यस्य ।) यवासः । इति जटाधरः ॥ वृक्षविशेषः । तत्पर्य्यायः । मृदुफलः २ ग्रन्थिलः ३ स्वादुकण्टकः ४ गोकण्टकः ५ काकनासः ६ व्याघ्रपादः ७ घनद्रुमः ८ गर्जाफलः ९ घनफलः १० मेघस्तनितोद्भवः ११ मुदिरफलः १२ प्रावृष्यः १३ हास्यफलः १४ स्तनितफलः १५ । अस्य गुणाः । कषायत्वम् । कटुत्वम् । उष्णत्वम् । रुचिप्रदत्वम् । दीपनत्वम् । कफहारित्वम् । वस्त्ररङ्गविधायकत्वञ्च । इति राजनिर्घण्टः ॥

विकत्थनं, क्ली, (विकत्थ्यते इति । वि + कत्थ श्लाघायाम् + भावे ल्युट् ।) मिथ्याश्लाघा । यथा,—